

Газета “Республіканець” продовжувала виходити в губернському центрі доти, доки Катеринослав в останній декаді січня 1919 р. не захопила група радянських військ Харківського напрямку під командуванням Павла Дибенка.

Висновки. Таким чином, можна стверджувати, що газета “Республіканець” справді – одне з найважливіших джерел, що відтворює картину повсякденного життя Катеринославщини на зламі 1918–1919 рр. Завдяки розмаїттю друкованих матеріалів – як представників офіційної влади, прибічників Директорії УНР, так і звичайних дописувачів – є можливість для об’єктивного аналізу даного періоду історії нашого регіону.

Як уже зазначалося, стан досліджуваного комплекту залишається незадовільним і потребує суттєвої реставраційної роботи. Цей комплект є більш репрезентативним за кількістю номерів, аніж примірники газети, що зберігаються в Національній бібліотеці України ім. В. Вернадського, а відтак заслуговує на прискіпливішу увагу фахівців.

Подальша доля більшості видавців “Республіканця” невідома, тож потрібен подальший пошук як відсутніх номерів газети, так і архівів, пов’язаних із виданням газети й з тими, хто її видавав. У даному контексті стануть у пригоді спогади сина головного редактора “Республіканця” Михайла Бачинського “Сергій Бачинський. Спогади сина”⁴⁰. Втім це вже тема іншої статті.

УДК 930.2

ПІСЛЯІСТОРІЯ ПОЯВИ ОДНІЄЇ КНИГИ ПРО РОЗВИТОК МИТНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

О. О. Дячок

(Академія митної служби України, м. Дніпропетровськ)

На прикладі дій керівника авторського колективу після виходу у світ книги низького наукового рівня розглянуто спроби надати їй наукової ваги позанауковими засобами.

На примере дій керівника авторського колективу після видання книги низького наукового рівня розглянуто спроби надати їй науковий вес венауковими способами.

The article deals with attempts to give the definite scientific weight to a book of the low scientific level by non-scientific means on the example of the authors team actions after their book publication.

Ключові слова. Історія митної справи, “Нариси з історії митної справи та митного законодавства України-Руси”, П. М. Дідусенко, Секретаріат Президента України.

Вступ. Навесні 2006 р. до Академії митної служби України надійшла книга “Нариси з історії митної справи та митного законодавства України-Руси”, підготовлена в Київській державній академії водного транспорту ім. гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, та лист за підписом її редактора П. М. Дідусенка з проханням дати рецензію на цей твір. Саме тоді ми, викладачі АМСУ, працювали над рукописом власної книги з історії митної справи і тому писати рецензію свідомо не стали. По-перше, бракувало часу. По-друге, не хотіли, щоб це було сприйнято як бажання очорнити роботу конкурентів (а оцінити її позитивно було неможливо).

Проте Павло Миколайович Дідусенко виявився особою досить енергійною. Не дочекавшись від нас схвальної рецензії, він вирішив дістати підтримку... в Секретаріаті Президента України.

© О. О. Дячок, 2013

⁴⁰ Бачинський М. Сергій Бачинський. Спогади сина [передм. С. М. Злупка] ; відп. ред. М. М. Романюк. – Львів : Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, 2004.

Можна було б про ті події і не згадувати. Але в процесі викладання навчальної дисципліни “Історія митної діяльності” ми виявили, що наші курсанти і студенти користуються літературою сумнівної наукової вартості. Увівши кілька фраз із реферата до пошуковика, стало зрозуміло, “звідки ростуть ноги”. П. М. Дідусенко розгорнув шалену кампанію з самопопуляризації в Інтернеті, звинувачуючи інших дослідників, що ті, не посилаючись на нього, користуються його видатним доробком¹.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження на прикладі однієї публікації досить низького фахового рівня спроби здобуття наукового авторитету за допомогою позанавчальних засобів.

Результати дослідження. Отже П. М. Дідусенко надіслав листа на двох сторінках до Секретаріату Президента України². Його текст нижче наводиться дослівно, опущено лише домашню адресу автора та вписаний від руки номер його мобільного телефону. Сам факт отримання листа вимагав від поважної установи реагування, вона й відреагувала. І закрутилось... Служба з питань звернень до Секретаріату Президента України 28 грудня 2006 р. (вихідний № 22/155749-26) спрямувала листа до Державної митної служби України, зазначивши, що на підставі ст. 7 ч. 3 Закону України “Про звернення громадян” надсилає на розгляд звернення Дідусенка П. М. у частині питань, що належать до компетенції Держмитслужби. Про результати розгляду просили повідомити заявника. Лист із Секретаріату Президента України був зареєстрований у Держмитслужбі 9 січня 2007 р., вхідний № Д-2. Того ж дня за підписом тодішнього голови Державної митної служби України О. Б. Єгорова направлено розпорядження шістьом посадовим особам служби, а також тодішньому ректорові Академії митної служби України В. В. Ченцову (дописано від руки) такого змісту: “Прошу розглянути. Доповісти пропозиції. Про результати повідомити заявника”. Це розпорядження зареєстровано в академії 23 січня 2007 р. (вхідний № 234/01). До розпорядження додавалися копії листа Служби з питань звернень громадян Секретаріату Президента України до Держмитслужби України, листа П. М. Дідусенка до Секретаріату Президента України, п’яти листів до П. М. Дідусенка з подякою за надіслані примірники книги³.

Звісно, ректор доручив підготувати відповідь тим, хто досліджував історію митних відносин, ми підготували. Пізніше в розширеному вигляді даний матеріал опубліковано як рецензію⁴.

Після цього пропозиції про придбання книги до академії вже не надходили.

---

¹ “Дідусенко П. М. , вперше (в вищевказаних працях) в українській історіографії (та й взагалі історіографії) класифікував індукту і ефекту, як зовнішні мита української держави, тим самим науково довів існування в Гетьманщині свого митного кордону та своєї митної справи , що є однією з ознак державності. Ця класифікація була прийнята сучасною українською історіографією, але декотрі дослідники, “видаючи вказану класифікацію за свою”, “страждають амнезією”, “забуваючи при цьому”, хто класифікував індукту і ефекту, як зовнішні мита української держави Гетьманщини, та забувають робити при цьому посил на праці Дідусенка П. М.” (непотрібні пробіли збережено).

М’яко кажучи, скромністю Дідусенко П. М. не страждає. Наводжу лише окремі сайти, де вміщено текст із цією цитатою: <http://kiev.olx.com.ua/iid-40536333>; <http://kiev.olx.com.ua/iid-27308536>; <http://kharkov.olx.com.ua/iid-17955692>; <http://forum.mediaport.ua/read.php?40,325102>.

² До Служби з питань звернень громадян Секретаріату Президента України лист надійшов 27 грудня 2006 р., про що свідчить штамп і запис внизу другої сторінки.

³ Від директорів Донецької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Н. К. Крупської, Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, Наукової бібліотеки Національного університету “Киево-Могилянська академія”, Наукової бібліотеки Національного університету “Острозька академія” та заступника Голови Держмитслужби П. В. Пашка. В останньому, зокрема, зазначалося: “у разі виявлення інтересу з боку митних органів стосовно придбання вказаного видання Вам буде повідомлено додатково”.

⁴ *Архирейський Д. В., Дячок О. О., Колесников К. М., Морозов О. В.* “Нові” казки про митницю. Рецензія на: Нариси з історії митної справи та митного законодавства України-Руси / авт. кол. : Дідусенко П. М., Пахневський С. А., Лисицький О. В., Костюк В. П., Мавродій Т. С.; під заг. ред. П. М. Дідусенка. – К. : Софія А, 2005. – 635 с. // Митна справа. – 2007. – № 4. – С. 90–95.

“До Секретаріату Президента України”⁵
м.Київ, вул.Банкова, 11⁶

Від імені Авторського колективу: Дідусенко Павло Миколайович⁷

□⁸

Наприкінці 2005 року вийшла в світ книга „Історія митної справи та митного законодавства України-Руси”⁹ (авторський колектив: Дідусенко П.М., Пахневський С.А., Лисицький О.В., Костюк В.П., Мавродій Т.С.) під загальною редакцією Дідусенко П.М.

Дана робота являється узагальненням розрізненої інформації про історію митної справи та митного права України, правовідношень у цій сфері, що виникали на різних етапах її розвитку¹⁰ і правове регулювання цих відносин між суб’єктами¹¹, архівне дослідження вказаної тематики показало, що держава не може існувати без митної справи, і навпаки, виникнення державних відносин на теренах України завжди породжувало митні відносини.

Дослідження даної теми дає можливість відповісти на ряд питань¹², а саме¹³:

- коли вперше на території України виникають державні формування?
- які вони були за формою?¹⁴
- який етнос був носієм державних формувань на території України?
- яке право було в цих державних формуваннях?¹⁵
- та яка із країн¹⁶: Україна чи Росія (чи інша держава)¹⁷ має право

претендувати на історичну спадщину, що творилась на теренах сучасної України?¹⁸

- як іноземні можновладці намагалися знищити митну систему середньовічної України для досягнення більш значної мети - знищити незалежність (в тому числі і економічну)¹⁹ державне формування на теренах України – українську козацьку державу – Гетьманщину²⁰.

Автори ставили перед собою завдання прослідкувати неухильний і поступовий розвиток правовідносин у сфері митної справи.

Митна справа²¹, починаючи з часу зародження товарно-грошових відносин²², розглядається у тісному зв’язку²³ з розвитком зовнішньої торгівлі²⁴, зовнішньої політики і,

⁵ Тут і далі підкреслення, виділення напівжирним шрифтом і курсивом здійснені автором листа.

⁶ Між скороченням “м.” та назвою міста, скороченням “вул.” та назвою вулиці, комою та цифрою відсутній пробіл. Два перші рядки набрані більшим кеглем.

⁷ Абзаци мають різний відступ від лівого краю.

⁸ Тут наведено домашню адресу автора листа, а в наступному рядку вписано номер мобільного телефону.

⁹ Використано саме такі лапки: „”. Але головне полягає в тому, що керівник авторського колективу неправильно вказав назву книги. Насправді: “Нариси з історії митної справи та митного законодавства України-Руси”.

¹⁰ Відсутня кома.

¹¹ Замість апострофа вжито лапки.

¹² Перед комою непотрібний пробіл.

¹³ Перед двокрапкою непотрібний пробіл.

¹⁴ Більший відступ.

¹⁵ Те ж саме.

¹⁶ Перед двокрапкою непотрібний пробіл.

¹⁷ Непотрібні пробіли після передньої та перед задньою дужками.

¹⁸ Перед знаком питання непотрібний пробіл.

¹⁹ Непотрібні пробіли після передньої та перед задньою дужками.

²⁰ На місці першого і третього тире стоїть дефіс. У цілому речення відзначається неузгодженістю граматичних форм.

²¹ Перед комою непотрібний пробіл.

²² Те ж саме.

²³ Замість апострофа вжито лапки.

²⁴ Перед комою непотрібний пробіл.

звичайно, розвитком економіки. Автори даної наукової праці присвятили певні розділи даної книги виникненню магдебурзького права (місцевого самоуправління) та життю українських міст за даним правом на території України і, зокрема, в м.Києві²⁵, яке виникло в сучасній столиці нашої держави на початку XIV століття. Магдебурзьке право в середньовічній Європі було своєбразною²⁶ предтечею сучасної демократії.

Вивчення теми в такому аспекті дає можливість розробки науково-обґрунтованих пропозицій стосовно вдосконалення законодавчих актів, які регулюють ці відносини.

Крім пізнавального значення²⁷ дана робота²⁸, на думку авторів, може мати практичне застосування при підготовці відповідних розділів підручників, учбових і методичних посібників по курсу Митної справи. Крім²⁹ цього, в науковому посібнику викладені нові погляди на виявлення та розслідування такого злочину³⁰, як контрабанда. Теоретичні висновки і положення про розслідування даного злочину можуть бути використані в повсякденній роботі працівниками відомств, що мають безпосереднє відношення до правової політики. //

З гордістю повідомляємо Вас, що дана колективна авторська монографія з'явилася³¹ завдяки спільній праці як київських, так і донецьких авторів (Мавродій Тетяни Станіславівни), і може слугувати яскравим прикладом єднання та порозуміння Нашого Народу!³²

В світі³³ сучасних міжнародних стосунків³⁴ нашої Держави із своїми сусідами виникають дость³⁵ часто проблемні питання³⁶, які мали своє місце в історії української Держави³⁷, та мали різні варіанти вирішення їх³⁸. Аби не допустити вчорашніх помилок на міжнародній арені у сучасному світі³⁹ та у внутрішній політиці⁴⁰ необхідно завжди заглибитися в історію своєї Країни.

Автори⁴¹ книги подарували по одному екземпляру даної книги до обласних бібліотек України, але цього не достатньо⁴² аби громадяни нашої країни, особливо східних регіонів нашої держави⁴³ вивчили ті складні взаємостосунки українських земель зі своїми сусідами на протязі⁴⁴ нашої бурхливої історії. Просимо Вас розглянути можливість забезпечення вказаними книгами бібліотеки східних та південних областей України⁴⁵, що дасть можливість підвищити рівень національної самосвідомості українців цих земель.

З повагою /Підпис/
23.12.2006 року

Від імені авторського колективу
П.М.Дідусенко⁴⁶

---

²⁵ Між скороченням “м.” та назвою міста відсутній пробіл.

²⁶ У тексті саме так!

²⁷ Відсутня кома.

²⁸ Перед комою непотрібний пробіл.

²⁹ Так у тексті: дві крапки, після яких відсутній пробіл. Слово “митна” чомусь написано з великої літери.

³⁰ Перед комою непотрібний пробіл.

³¹ Те ж саме.

³² Перед знаком оклику непотрібний пробіл. Тут і далі відтворено написання слів з великої літери автором листа.

³³ Мало б бути “У світлі”.

³⁴ Мало б бути “відносин”.

³⁵ Так в тексті!

³⁶ Перед комою непотрібний пробіл, українська з великої літери.

³⁷ Непотрібна кома.

³⁸ Непотрібний пробіл перед крапкою.

³⁹ Після слів “арені” та “світі” два і три пробіли відповідно.

⁴⁰ Відсутня кома.

⁴¹ Останній абзац набраний більшим кеглем.

⁴² Відсутня кома.

⁴³ Те ж саме.

⁴⁴ Мало б бути “впродовж” чи “протягом”.

⁴⁵ Перед комою непотрібний пробіл.

⁴⁶ Після ініціалів відсутній пробіл.

Оскільки рецензію на книгу, титул якої керівник авторського колективу неправильно зазначив у листі, кожен охочий може прочитати, звернімо увагу на окремі “наукові” складники наведеного листа. Автор листа зазначає, що дослідження історії митної справи та митного законодавства “дає можливість відповісти на ряд питань”. Таких виділено шість. Однак про митну справу згадується лише в останньому. П’ять із шести мають загальноісторичний характер. Слід підкреслити, що мова листа, стилістика, пунктуація, як і культура справочинства, не витримують жодної критики.

Важко зрозуміти, чому П. М. Дідусенко особливо наголошував, що книга є результатом спільної роботи “як київських, так і донецьких авторів”. Мимохіть напрошується аналогія з першими двома десятиліттями радянської влади. Тільки тоді критерієм наукової істини було пролетарсько-селянське походження автора, а тепер, очевидно, за критерій слід вважати місце проживання (варіанти: народження, роботи). Цікаво, а чи була б “яскравим прикладом єднання та порозуміння Нашого Народу” спільна публікація авторів з Чернівців і Полтави чи з Одеси і Чернігова? А може, автор мав дар провидця?

Немає потреби відтворювати те, що було написано в рецензії на книгу київсько-донецької співдружності авторів. Зверну увагу лише на окремі моменти, що не знайшли відображення в рецензії.

Попри загальну негативну оцінку підрозділу “Польсько-Литовська доба”, заради справедливості слід зазначити, що авторам було відоме видання документів “Торгівля на Україні XIV – середини XVII століття: Волинь і Наддніпрянщина” (К., 1990). На нього є три посилання із сорока семи, що стосуються вказаного підрозділу (с. 86–87, 99). Однак сам фрагмент тексту книги є лише відтворенням назви трьох документів (№ 190, 193, 206) даного збірника. Важко сказати, чому автори спинили увагу саме на них, тоді як безпосередньо інформація про історію митної політики, митного законодавства, організації митної справи міститься в кількох десятках документів цього справді дуже цінного видання. Автор вступу від упорядників Н. М. Яковенко зауважує: “Серед документів урядового походження найчисельнішу групу складають акти, що регулюють митну політику” й далі називає сорок п’ять таких документів, об’єднавши їх у сім тематичних груп. Усього ж у цьому виданні опубліковано понад 120 джерел з історії митних відносин⁴⁷.

Автори, не посилаючись на джерела своєї інформації, стверджують, що київський князь Семен Олелькович (1455–1470 рр.) заснував митну заставу і перевіз у пониззі Дністра, біля сучасних Бендер (с. 70)⁴⁸. Однак відомо, що прикордонна митна заставка в Тягині (Бендерах) згадується ще в грамоті молдавського господаря Олександра I Доброго, наданій м. Львову в 1408 р. Тут львівські купці мали сплачувати мито в піврубля з 12 кантарів вантажу. Грамотою господаря Петра Аарона від 9 червня 1456 р. сплата мита у Тягині була скасована й перенесена до Лопушни, а Стефан Великий у грамоті від 3 липня 1460 р., зберігши сплату мита в Лопушні, відновив її в Тягині⁴⁹. (У 1538 р. митна комора в Бендерах

⁴⁷ Торгівля на Україні, XIV – середина XVII століття: Волинь і Наддніпрянщина / упор. В. М. Кравченко, Н. М. Яковенко; редкол. М. Ф. Котляр (відп. ред.) та ін. – К.: Наук. думка, 1990. – С. 11.

Аналіз джерел з історії митних відносин, опублікованих у цьому виданні, див.: Дячок О. Джерела з історії митних відносин у збірнику “Торгівля на Україні XIV – середина XVII століття: Волинь і Наддніпрянщина” // Покликання. Збірник праць на пошану професора о. Юрія Мицика / редкол. П. Сохань, А. Бойко, В. Брехуненко та ін. – К., 2009. – С. 280–301.

⁴⁸ Дане твердження майже дослівно повторює аналогічне у статті: Гальський К. С. Торгівля й митна справа у середньовічному Києві // Митна політика в Україні. Історичні та правові аспекти проблеми: зб. наук. праць пам’яті професора Йосипа Леонідовича Рисіча. – Дніпропетровськ: АМСУ, 2004. – С. 33. Її автор також не зазначив, з якого джерела взяв цю інформацію.

⁴⁹ Лесников М. П. Пути балтийско-черноморской торговли XIV–XV веков // Учёные записки Московского государственного педагогического института. – М.: Моск. гос. пед. ин-т, 1969. – № 294: Проблемы экономического и политического развития Европы в средние века и античную эпоху / под ред. В. Ф. Семёнова. – С. 80–81. У статті неправильно зазначено, що грамоту 1456 р. видали господарі Петро й Аарон, а Лопушна часто називається Лапушною.

перейшла під контроль турків⁵⁰). Чи може, в “Нарисах” ідеться про якусь іншу митницю, що існувала неподалік від молдовської?

У підрозділі нічого не сказано про митниці та особливості нормативно-правового регулювання митних відносин на південноукраїнських землях, що належали Османській імперії, хоча даний аспект досліджував В. М. Тимченко⁵¹.

Детальніше, ніж інші питання, висвітлено право складу у Львові (с. 85–87). Щоправда, місто отримало це право не 1444 р., а значно раніше – у 70-х рр. XIV ст.⁵² Слід зазначити, що дане питання спеціально досліджував С. Левицький (одну з його праць повністю присвячено історії права складу у Львові), надання місту складського права він зараховував до 1379 р. чи 1380 р. А в 1444 р. обов’язкове складування товарів у Львові для східних купців без права їхати далі на захід було замінено на двомісячну затримку в місті, після чого можна було везти товари далі. Проте вже через кілька місяців обов’язковість складу для них було відновлено⁵³.

Якщо ж характеризувати підрозділ у цілому, то значну його частину займають загальні відомості про зовнішню торгівлю українських земель з окремими вкрапленнями стосовно розмірів мита.

Привертає увагу те, що в назві розділу II “Митна справа в українській козацькій державі Гетьманщині” нижня хронологічна межа визначається першою половиною XVII ст. (с. 5, 103)⁵⁴, що не відповідає жодній періодизації. Проте вже в першому його реченні зазначається: “Систему митної справи, що мала українська держава Гетьманщина в другій половині XVII століття та першій половині XVIII століття, до цього часу не досліджено, і ця проблематика залишається білою плямою і чекає своїх дослідників”. До слова, тут автори, попри свої заяви спробувати “дати аналіз даної проблематики”, черговий раз демонструють незнання історіографії. Цей період досліджувала О. В. Ліцоева, котра навіть захистила кандидатську дисертацію⁵⁵. Є також науково-популярна книга К. Є. Гальського⁵⁶, який поряд із опублікованими джерелами опрацював і документи Центрального державного історичного архіву України в Києві.

З іншого боку, автори рецензованого видання навіть не помічають, що самі ж заперечують своє твердження про недослідженість митних відносин другої половини XVII – першої половини XVIII ст. Перше ж посилання у другому розділі зроблено на книгу “Розвідки про митну справу в українській державі Гетьманщина в першій половині та середині XVIII століття” (К., 2002) самого П. М. Дідусенка. Всього ж у 606 посиланнях розділу попередня книга редактора значиться 173 рази (або 28,5 %)! Ще 8 разів здійснено посилання

Див. також монографію, опубліковану після появи “Нарисів”: Чучко М. Г., Грябан В. В. Історія митної справи на Буковині (XIII – початок XXI ст.) – Чернівці : Золоті литаври, 2009. – С. 75–77, 79, 152–154, 168.

⁵⁰ Dziubiński A. Drogi handlowe polsko-tureckie w XVI stuleciu // Przegląd historyczny. – Warszawa, 1965. – Т. 56. – Zesz. 2. – S. 239.

⁵¹ Тимченко В. М. Митно-податкова система на Османському півдні України за кодексами законів султана Селіма II // Митна політика України в контексті європейського вибору: проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ : АМСУ, 2003. – С. 204–206.

⁵² Історія міст і сіл Української РСР. : в 26-ти томах. – К. : Головна ред. УРЕ АН УРСР, 1968. – Т. 14 : Львівська область. – С. 57; Історія Львова. – К. : Наук. думка, 1984. – С. 40.

⁵³ Lewicki S. Prawo składu w Polsce. – Lwów, 1910. – S. 55–56, 75–76, 107–109, 123–125, 136; Jęgoże. Targi Lwowskie od XIV – XIX wieku. – Lwów, [1921]. – S. 12–13, 16–17, 28.

⁵⁴ У вступі (с. 5) та в тексті (с. 103) існують певні відмінності у назві розділу, що, на нашу думку, неприпустимо.

⁵⁵ Ліцоева О. В. Митна справа в Гетьманщині в другій половині XVII–XVIII ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. – К., 2003; її ж. Митна справа у Гетьманщині в 60-х рр. XVIII ст. // Український історичний збірник. – К., 2003. – Вип. 5. – С. 121–130.

⁵⁶ Гальський К. Є. Торговля і митна справа Запорозької Січі (друга половина XVI – 70-ті рр. XVIII ст.). – К. : Панорама, 2005. – С. 132–252.

на його ж статтю, видану 2000 р. Тут знаходимо також численні посилання, зокрема на такі дослідження: 1) *Тищенко М.* Форпости, митниці та карантини на західному пограниччю, в зв'язку із зовнішньою торгівлею України в 18 столітті. – К., 1931; 2) *Андрієвський А.* Васильковская таможня и городничие монахи // Киевская старина. – 1883. – Т. 1; 3) *Андрієвський А. А.* Конфискация заповедных товаров в Киеве (1730–1735 гг.) // Киевская старина. – 1898. – Т. 61; 4) *Андрієвський А. А.* Жалоба киевского магистрата на карантинных откупщиков (1750 г.) // Киевская старина. – 1891. – Т. 33; 5) *Барвінський В. О.* До питання про індукту та евекту в Гетьманщині // Наукові записки науково-дослідної кафедри історії української культури. – К., 1927. – № 6; 7) *Шульга І. Г.* Документи митниць як джерело до вивчення торгівлі на Україні у XVIII ст. // Архіви України. – 1975. – № 6. Проте немає жодного посилання на архіви. Більше того, до опублікованих джерел автори відсилають читача всього лише 27 разів. То як можна видавати себе за піонерів у дослідженні митної справи та митного законодавства другої половини XVII – першої половини XVIII ст.? Особливо треба зазначити, що в матеріалі, розміщеному на кількох сайтах⁵⁷, підкреслюється: П. М. Дідусенко “вперше ... в українській історіографії (та й узагалі історіографії) класифікував індукту і евекту, як зовнішні мита української держави, тим самим науково довів існування в Гетьманщині свого митного кордону та своєї митної справи, що є однією із ознак державності” та звинувачуються сучасні дослідники у стражданні на амнезію, бо вони не згадують праці цього “історика, правознавця, ведучого спеціаліста в області цивільного та кримінального права”, як він охарактеризований в інформації про авторів. Але вже сама наведена у книзі назва статті В. О. Барвінського змушує поставити питання, чи не страждає амнезією сам П. М. Дідусенко.

На другу половину XVII ст. автори відвели лише близько однієї сторінки тексту (с. 104–105). Зазначаючи, що “національно-визвольна війна під проводом Б. Хмельницького у 1648–1654 рр. привела до відновлення української держави, яка отримала назву – Гетьманщина”, автори жодним словом не згадують відомий універсал Б. Хмельницького від 21 квітня 1654 р., який регламентував сплату мита з товарів, що ввозилися чи вивозилися іноземцями⁵⁸. Так само нічого про нього не знайдемо і в підрозділі 3 “Литовсько-польська доба” розділу I, в якому автори сімнадцять разів посилаються на монографію Л. Гвоздик-Пріцак. В останній же є окремих параграф, що називається “Універсал Богдана Хмельницького (1654 р.)”⁵⁹.

Висновки. Останні десятиліття відзначилися різноманітними виданнями. Їх автори прагнуть висвітлювати й не досліджені раніше чи недостатньо досліджені теми. Однак не завжди публікації, які називають науковими, насправді мають високий фаховий рівень. Трапляється, що брак знань та наукової культури їх автори прагнуть компенсувати, застосовуючи позанаукові засоби, зокрема адміністративні, для надання вагомості своїм працям, а також поширюючи в мережі Інтернет недостовірну інформацію.

---

⁵⁷ Див. посилання 1.

⁵⁸ Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России и изданные, Археологическою Коммиссиею. – СПб., 1861. – Т. 3. (1638–1657). – С. 507–508. І. П. Крип'якевич, характеризуючи цей документ як цінне джерело для дослідження галузі фінансів, чомусь датував його 28 квітня 1654 р. (*Крип'якевич І. П.* Богдан Хмельницький. – 2-ге вид., випр. і доп. – Львів : Світ, 1990. – С. 198). Він також згадує універсал від 15 березня 1657 р. (там само. – С. 199). Однак до цього дослідження відомого українського історика автори “Нарисів” не зверталися.

⁵⁹ *Гвоздик-Пріцак Л.* Економічна і політична візія Богдана Хмельницького та її реалізація в державі Військо Запорозьке. – К. : Обереги, 1999. – С. 58–60. Автор, посилаючись на іншу публікацію І. Крип'якевича, датує універсал 8 травня 1654 р., що за новим стилем відповідає 28 квітня 1654 р. за старим стилем.